

በደቂቀ እስጢፋኖስ ሊገለጥ የነበረው የኢትዮጵያ አብርሃት (Enlightenment)- እጅግ የሚያስቆጭ ያመለጠን አጋጣሚና..

ኢትዮጵያ ባለፉት 1 ሺህ ዓመታት ያመለጠች እጅግ የሚያስቆጭ ዕድል ደቂቀ እስጢፋኖስ ብፁዕን፣ የነቁ አባቶች በሐገረ-ኢትዮጵያ የእውቀት፣ የመገለጥና የአብርሃት ጮራ ሊፈነጥቁ በተነሱ ጊዜ በዘርአያቆብ ዐለም ላይ ያሉ የጭካኔ እርምጃዎች ሁሉ እንዲወሰድባቸው፣ እንዲገለደሉ፣ እንዲጠፉ ስለወሰነባቸው ነው።

ደቂቀ እስጢፋኖስ ማእከላቸው ትግራይ ጉንዳ ጉንዶ አድርገው በተነሱ ጊዜ የነበረው አፄ አፄ ይስሐቅ

(1406- 1421ጅ በገድላቸውና፣ በተአምራታቸው፣ በምጥቀታቸው ተደምሞ ሊጨክንባቸው አልፈለገም ነበር፤ እንደውም አወድሷቸው ነበር።

ከሱ ሕልፈት በኋላ የተነሳውና የስለት ልጅ የነበረው፣ በገዳምም ያደገው አጼ ዘርአ ያዕቆብ (1426-1460) በአንድ በኩል እውቀትን አከባሪ ሆኖ ሳለ በደቂቀ እስጢፋኖስ ግን እጅግ ጨክነባቸው። በአባ አስጢፋኖስ፣ በተከታዮቻቸው የወሰደው እጅግ ጭካኔ የተሞላበት ስቃይና ግድያ የኢትዮጵያ ገዢዎች የጭካኔ ጠርዝ ምን ድረስ ሊደርስ እንደሚችል አመላካች ነው።

ደቂቀ እስጢፋኖሶች በእምነታቸው የፀኑ፣ የሰው ልጅ በመንጋ አስተሳሰብን ሳይሆን በእውቀትና በሕገ-ልቦና እንዲመራ የሚያምኑ፣ በሐይማኖታዊ እውቀታቸው እጅግ የመጠቁ፣ የሰው ልጅ ከፈጣሪ ውጪ ለማንም ማጎንበስ

የለበትም ብለው የሚያምኑ ነበሩ።

በተለይም የአባ አስጢፋኖስ፣ አባ አባከረዙን፣ አባ ዕዝራ ሞገሳዊ መንፈሳዊ ጥንካሬ፣ የዐለማ ፅናት፣ የእውቀት (ሃይማኖታዊና ሳይንሳዊ) ምጥቀት እጅግ አሰደማሚ ነበር። ያንን ተጠቅመን መስፈንጠር እየቻልን አጠፋናቸው፣ ቁልቁል ማዘገሙን መረጥን።

ስለትግራይ በጎ መፃፍ የማይሆንላቸው ፕሮፌሰር መስፍን እንኳ በዶክተር ጌታቸው ሐይሌ “ደቂቀ እስጢፋኖስ” መፅሐፍ መግቢያ ላይ ደቂቀ እስጢፋኖስን ሲያወድሱ “ከሰዎች ፊት ከስልጣኔ በራፍ ላይ ደርሰን ከኃላችን የመጡ አልፈውን በአደራሹ ሲገቡ እኛ አሁንም ከውጭ ቆመን መቅረታችንና በልመና

የምንኖር መሆናችን የገዢዎቻችን የዐፈና ተግባር የማይቀር ውጤት ሆኖ ነው። በታሪካችን ሑሌም በሕገ-አራዊት እየተመራ፣ የሰውነት ሐብታችንን፣ አዕምሮአችንና መንፈሳችንን ታፍነን ኑሮአችንን የምናሻሽልበት ዘዴ ለመፍጠር አልቻልንም። በሌላ በኩል ደግሞ፣ መንፈሳዊ ወይ የነበራቸውና ሐሳባቸውንና እምነታቸውን ማንንም ሳይፈሩ በአደባባይ ለማውጣት የቻሉ እንደነደቁ እስጢፋኖስ የመሳሰሉ መገኘታቸው ከአፈናው ባሻገር ጭራሽ ባዶ አለመሆናችንን ያሳየናል” ይላሉ።

የደቂቀ እስጢፋኖስ ስምና ዝና ገኖ፣ ሕዝቡ በነቂስ ሲቀበላቸውና በርካታ ተከታይ ሲያፈሩ አፄ ዘርአ-ያቆብ በነዚህ አባቶችና በተከታይ ሕዝብ ላይ (በተለይም በትግራይ ሕዝብ ላይ) እጅግ አሰቃቂ ፍጅት ተፈፅሟል። እነ አቡነ ተክለሃይማኖትም የዚህ ፍጅት ዋና ተዋናይ ነበሩ። ዶ/ር ጌታቸው ሐይሌ በነዚህ ቅዱሳንና የነቁ አባቶች ስራ፣ ተጋድሎ፣ የደረሰው የግፍ መጠንና መጨረሻቸው ዙርያ የፃፉት መፅሐፍ ሳነብ በአንድ በኩል ያመለጠንን ዕድል አስባለሁ፣ በሌላ በኩል የመሪዎቻችን ጭካኔና የደረሰው ፍጅት አስባለሁ። ሁሉም እጅግ የሚያስቆጭ ነው።

የደቂቀ እስጢፋኖስ መነኮሳት ከአፄ ዘርአያቆብ ጋር ያላስማሟቸውና በአፄው እንዲጠፉ ያስወሰኑባቸው የሚከተሉት ጥቂቶቹ ናቸው፤

- “ከፈጣሪ ውጪ ለማንም ማጎንበስ፣ መስገድ ስሕተት እንደሆነ” ያምኑ፣ ያስተምሩ ነበር፤ ለንጉሱ ለማጎንበስም ፍቃደኛ አልነበሩም፤ ማርያምም ሆነ ሌሎች ቅዱሳት፣ መላዕክትም ቢሆኑ ሊከበሩ ሊዘከሩ እንጂ ሊሰገድላቸው እንደማይገባ ያስተምሩ ነበር፤
- “ሐይማኖትና መንግስት መለያየት አለባቸው” ብለው ያምኑ ስለነበር፤ በተለይም አፄ ዘርአያቆብና ከፊት የመጡ ነገስታት ከአንዳንድ ሐይማኖቱ መሪዎች ጋር በመሻረክ (ለአብነት ከአቡነ ተክለሃይማኖት ጋር) ቤተ-ክርስቲያን የንጉሱ የሕዝብ ግንኙነት ክፍል እንድትሆን፣ ቤተ-ክርስቲያንና ገደማትም ኢኮኖሚያዊ ጥቅም እንዲያገኙ የፈፀሙት ሻጥር (“ሲሶ ለነጋሽ፣ ሲሶ ለአራሽ፣ ሲሶ ለቀዳሽ” የሚለውን አዋጅ) በፅኑ ተቃዋሚ፣ ሑሉም ሰርቶ ጥሮ-ግሮ መብላት እንዳለበት መፅሐፍ እንደሚስተምር ተከራክሩ፤ በዚህም ንጉሱና ጥቅም ፈላጊ የሐይማኖት አባቶች ጥርስ ነከሱባቸው፤
- “ለእንጨት መስቀልና ለስዕል ማጎንበስ የለብንም” ብለው ያምኑ ስለነበር፤
- “የአፄ ዘርአ ያቆብ ደብተራዎች የፃፉትን ተአምራ-ማርያም ብዙ እንከን ያለበትና ተቀባይነት የሌለው ፀረ-ክርስትና ነው” ብለው ያምኑ ስለነበር፤
- ደቂቀ እስጢፋኖሶች ከሀይማኖታዊ ምጥቀት በተጨማሪ ከፍተኛ የሳይንስ እውቀትም አዳብረው ስለነበር፤

ብዙዎቹ እነዚህ የደቂቀ እስጢፋኖስ ሐሳቦች ማርቲን ሉተር ኪንግ ከ30 ዓመት በኋላ ተነስቶ ከዐለም አስተጋብቷቸዋል። በፕሮቴስታንቲዝምና በደቂቀ እስጢፋኖስ መካከል መሰረታዊ የነገረ-መለኮት የትርጓሜ ልዩነት እንዳለ ግን ሳንዘነጋ ነው።፤

ደቂቀ እስጢፋኖስ በተለይም በሳይንሱ ረገድ ከፍተኛ ምጥቀት አሳይተው ነበር፤ ላቅ ያለ የአብርሃት (enlightenment) ጮራም በሐገራችን ሊፈነጥቁ ነበር። ምን ዋጋ አለው፣ አጼ ዘርአ ያቆብ አጠፋቸው።።

በሳይንሱ ረገድ ደቂቀ እስጢፋኖስ፤

- በዐለም ለመጀመርያ ጊዜ ሁለት ተክሎችን በማዳቀል አዲስ ተክል (hybride) መፍጠር የቻሉ ናቸው- ብርቱካንና አንድ እስካሁን ያልተደረሰበት ተክል በማዳቀል እጅግ ጣፋጭ የሆነ፣ግን ደግሞ ብርቱካንነቱ ያላጣ ፍሬ መፍጠር ችለዋል፤ ብርቱካኑ አሁን እየጠፋ ያለ ቢሆንም መቆለ ውስጥ “የጉንዳጉንዶ ብርቱካን” በመባል ይታወቃል፤
- በዐለም የመጀመርያው በነፋስ ሐይል የሚሰራ የውሐ መዘውር ሰርተዋል፤
- በውሐ ሐይል የሚንቀሳቀስ የእህል ወፍጮ ማሽን ሰርተዋል፤
- አስገራሚ የእርሻ ጥበቦች፣ ትልልቅ ውሐ ማስተላለፍ ድልድዮችና ትቦዎች መዘርጋት ችለዋል፤
- እስካሁን በምርምር ሊደረሰበት ያልቻለ በራሪ ማሽንም ሰርተው ነበር፤

ከነዚህ የደቂቀ እስጢፋኖስ የምርምር ውጤቶች የተወሰኑቱ ከሁለት መቶ ዐመታት በኋላ እንግሊዞች ድጋሚ ፈጥረዋቸው የዐለም የኢንዱስትሪ አብዮትም (industrial revolution) መነሻም ሆኑ። እንግሊዞቹ ሐሳቦቹን ከነዚህ የጉንዳጉንዶ የደብረዳዎ አባቶች የወሰዱት ይሁን ወይስ የነገሮች መገጣጠም፣ እሱ ለታሪክ ተመራማሪዎች የሚተው ነው።

ባለፉት 1000 ዐመታት የደቂቀ እስጢፋኖስ የመከነ የአብርሃት (enlightenment) አብዮትን የሚስተካከል ያመለጠን መልካም አጋጣሚ መኖሩን እጠራጠራለሁ። ቢሆንም ግን ከነደቂቀ እስጢፋኖስ በኋላ ሌሎች ምጡቃን የአብርሃት ጮራ ፈንጣቂዎች አልታዩም ማለት አይደለም። ምሳሌዎች ብናነሳ ፈላስፋው ዘርአ ያዕቆብ (ንጉሱ አይደለም)፣ የኢኮኖሚክስ፣ የሕክምናና የማህበራዊ አገልግሎት (social service) ሊቀ ነጋድራስ ገብረሕይወት ባይከዳኝ ወ.ዘ.ተ እናገኛለን። ምን ዋጋ አለው፣ ሁሉንም አልተጠቀምንባቸውም ብቻ ሳይሆን በተለይም ከዘመኑ በሁለትና ሶስት መቶ ዐመታት ወደፊት ቀድሞ ያለዘመኑ የተወለደውና የአብርሃት ጮራ ለኢትዮጵያ ሊፈነጥቅ ሲተጋ የነበረው ነጋድራስ ገብረሕይወት ባይከዳኝ ገና በለጋ ዕድሜው በ32 ዐመቱ ልብ-ብርሐንነቱና ትጉህነቱ ጠላት አብዝቶበት የቤተ-መንግስት ሰዎች መርዝ ሰጥተው በአጭሩ እንዲቀጭ ሆኗል። እጅግ ያስቆጫል! በቃ እንዲህ ነን፤ ልሩጥ ያለውን ጉልበቱ ማለት፣ መከርሸም፣ ወጣ ያለውን መኮርኮም፣ ረዘም ያለውን መቅጨት፣ ባለራዕዮችን፣ ጠቢባንን ማኮላሸት!

የኛ ትውልድ ስለደቂቀ እስጢፋኖስ ብዙ ለማወቅ መትጋት አለበት። የደቂቀ እስጢፋኖስ ታሪክ የሰው ልጅ ለዕምነቱ፣ ለዐላማው ምን ያህል ሊፀና እንደሚችል ማሳያ ነው። ከዚህም አልፎ የደቂቀ እስጢፋኖስ ታሪክ ልብህን ማድመጥ፣ ከመንጋው ተነጥለህ እራስህን ስለመሆን ያስተምረናል። ከዐለም በብዙ ደቅመው በሳይንሱ በኩል ደርሰውበት የነበረው የምጥቀት ደረጃ ስታስብ፣ ከኛ በብዙ መቶ ዐመታት ዘግይተው የኢንዱስትሪ አብዮት የጀመሩት የአውሮፓ ሐገሮችና እኛ አሁን ያለንበትን ሁኔታ ስታጤን፣ በብዙ መልኩ ያስቆጫል።